

УДК 371.261

Н. П. Павлик,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

pavnad@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2601-4104

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті представлено результати аналізу наукової літератури щодо досвіду оцінювання результатів неформального навчання в Україні та за кордоном. Описано сутність сертифікації, валідації, оцінювання та оцінки якості освітніх послуг; представлено зміст методик оцінювання освітніх послуг; зазначено основні підходи до проблеми забезпечення якості освітніх послуг. Встановлено, що наявність механізму визнання результатів неформального навчання в Україні свідчить про позитивні зрушення у сторону державної підтримки неформальної освіти.

Ключові слова: неформальна освіта, результати неформального навчання, валідація, сертифікація.

Постановка проблеми. Основною характеристикою сучасної системи освіти є поширення та популяризація неформального навчання як децентралізованого, особистісно і практико орієнтованого, додаткового до інституційних навчально-виховних форм і заходів. Теоретики та практики неформальної освіти визначають її цілі через соціальні й особистісні перетворення, відповідний цілеутворенню зміст навчально-розвивальної діяльності, інноваційні форми та методи, орієнтовані на інтереси та пізнавальну активність учасників. Водночас, дискусійним залишається питання оцінювання результатів неформальної освіти, що зумовлюється пануючим тлумаченням поняття неформального навчання як не сертифікованого, без нормативно-правових наслідків у сферах фахової освіти, працевлаштування та побудови кар'єри. Таким чином, актуальність дослідження оцінювання продуктивності неформальної освіти визначається суперечністю між задекларованим визнанням її ефективності та відсутністю державних механізмів і досвіду врахування результатів неформального навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що у літературі частково описано зарубіжний досвід валідації результатів неформального навчання (В. Давидова [1], О. Сандецька [2], Н. Терьохіна [3] та інші). З 2012 року апробується український механізм визнання результатів неформального навчання, процедуру якого описано у дослідженнях Н. Василенко [4] та В. Савченко [5]. Однак системних публікацій щодо проблеми оцінки ефективності неформальних освітніх форм наразі немає.

Метою нашої публікації є описати наявні підходи до оцінювання результатів освіти загалом та неформальної зокрема; визначити теоретичне підґрунтя для розробки процедури оцінювання ефективності неформальної освіти майбутніх фахівців.

Основний текст. Проведений нами аналіз змісту поняття "неформальна освіта" дозволяє нам зауважити, що більшість дослідників визначають його основною категоріальною ознакою відсутність сертифікації як нормативно й професійно визнаного документу про участь у неформальному навчанні. Сертифікати неформального навчання щодо участі у тренінгах, конференціях, он-лайн навчанні, тощо не визнаються роботодавцями як документи про підвищення кваліфікації, не дають прав на кар'єрне зростання або зміну оплати праці. Така ситуація призводить до того, що неформальне навчання стає особистою справою конкретної людини, що відображає рівень її потреб у саморозвитку. Водночас, у Європейських країнах сьогодні, навпаки, актуальним є питання визнання результатів неформального навчання задля державної підтримки його досягнень у процесі забезпечення наявних суспільних перетворень для сталого розвитку.

У роботі Н. Терьохіної описано дві форми визнання результатів навчання – сертифікацію та валідацію. Сертифікація відображає результати офіційного визнання набуття освіти через одержання диплому, свідоцтва і переважно здійснюється державними або ліцензованими державною інституціями. Валідація передбачає визнання компетентності незалежно від місця або часу її здобуття і враховує всі форми навчання, у т.ч. неформальне й інформальне. Тобто, валідація визнає цінність знань незалежно від форми або способу їх отримання [3; 6].

Сучасна система освіти для визначення результатів навчально-виховної діяльності послуговується процесом оцінювання. У педагогіці оцінка розуміється як кількісна або якісна міра, заснована на певних критеріях, для опису результатів окремої навчальної дисципліни, курсу, модуля, теми або освітньої програми загалом. Оцінювання є формалізованим процесом визначення рівня оволодіння суб'єктами навчання запланованими результатами та виконує функцію вдосконалення якості навчального процесу [7].

Теорія оцінки ефективності діяльності передбачає зіставлення цілей, ресурсів та результатів. Основними цілями неформальної освіти є розвиток грамотності учасників, але, залежно від потреб, розглядається не лише базова грамотність, пов'язана з уміньми читати, писати, висловлюватися.

Науковці розширюють тлумачення грамотності залежно від виду діяльності людини, а саме розрізняють такі види грамотності: технологічна, економічна, громадсько-правова, політична, соціально-комунікативна, загальнокультурна, гностична, методологічна [8]. Кожний із видів грамотності, за умови формування його у процесі неформальної освіти, вимагає окремих інструментів оцінювання.

Проведений В. Т. Александровим аналіз стандартів неперервної освіти в Україні дозволив автору сформулювати висновки про відсутність єдиної системи регулювання неперервної освіти та методології розробки державних стандартів її функціонування внаслідок браку необхідних законів і стандартів, їх різнорівневості, несумісності, ненаступності та неуніфікованості; нестачею їх підкріплення механізмами оцінки якості освітніх послуг, у т.ч. інституцій незалежного контролю [9]. Науковець характеризує різні підходи до визначення якості освіти: інтуїтивно-емпіричний (досвід та інтуїція людини), формально-звітний (рівень навчальних досягнень), психологічний (рівень розвитку пізнавальних процесів), педагогічний (рівень навчальної компетентності), процесуальний (стан освітнього процесу), підсумковий (результати діяльності закладу освіти), комплексний (зовнішня експертиза діяльності закладу), багатопараметричний (оцінка діяльності закладу за внутрішніми параметрами), методологічний (порівняння результатів навчання з цілями), інтегрований (оцінка системних категорій (компетентності, грамотності, освіченості), особистісно орієнтований (розвиток особистості учасників), соціальний (задоволеність соціальних і особистісних потреб), кваліметричний (кількісне вимірювання показників) [9]. Таким чином, формально-звітний підхід до оцінювання результатів навчання, поширений в системі формальної освіти, не є єдиним можливим; на нашу думку, він може бути поглиблений та розширений шляхом додавання інших підходів – психологічного, педагогічного. Щодо неформальної освіти, то внаслідок її характерологічних ознак, доцільними будуть особистісно орієнтований, соціальний та інтуїтивно-емпіричний підходи до оцінювання, як це представлено у описаній моделі суб'єктної оцінки Д. Кіркпатріка. Розглядаючи модель освіти як універсальний засіб запису, інтерпретації та передачі загальнолюдського досвіду, С. П. Архипова пояснює монополію та централізацію освіти державними системами як необхідність забезпечення соціальних завдань щодо відтворення робочої сили. Тобто, діяльність соціальних інститутів освіти відображає мономодель, яка суперечить потребам окремих людей або груп, орієнтуючись на "усередненого" споживача освітніх послуг. Дослідниця зазначає необхідність розвитку поліфункціональної освітньої моделі шляхом переорієнтації цінності освіти для конкретних людей [8]. На основі таких міркувань робимо висновок, що офіційне визнання діяльності провайдерів неформальної освіти шляхом валідації її результатів ставить під загрозу функціонування формальних освітніх закладів, які можуть не витримати конкуренції за споживачів.

Опишемо наявні практики оцінювання результатів неформальної освіти.

У роботі В. Д. Давидової рушійною умовою забезпечення ефективності неформальної освіти у Швеції визначається проведення системного моніторингу на базі науково обґрунтованих методик оцінювання навчальної діяльності. Наведено приклад Методики самооцінювання М. Склда, що враховує очікування учасників від навчального процесу та характер їх мотивації до участі в неформальній освітній діяльності. Методика базується на самооцінці змін щодо розвитку особистісних якостей та встановлення відповідності між планом діяльності та одержаними результатами. Моніторинг здійснюється Всешведською радою неформальної освіти дорослих, відповідно до його результатів розподіляється фінансування. Критерії оцінювання включають сферу діяльності провайдера неформальної освіти, чисельність учасників, кількість навчальних заходів та їх тематичний зміст, джерела фінансування [1].

О. О. Сандецькою описано моделі оцінювання освітніх досягнень дорослих у Польщі залежно від статусу тих, хто навчається, предмету й критеріїв оцінювання [2]. Відповідно, ученою описано такі моделі оцінювання результатів освіти.

1. Технологічна модель – передбачає оцінювання досягнення освітніх цілей незалежно від обставин; оцінка відображає об'єктивні знання. На нашу думку, прикладом означеної технологічної моделі в Україні є ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання), орієнтоване на констатацію фактів щодо підготовленості його учасників. Вона не може використовуватися у системі неформальної освіти, оскільки передбачає наявність стандартів і нормативів, не враховуючи стани суб'єктів навчання.

2. Модель суб'єктної оцінки Д. Кіркпатріка – базується на оцінюванні декількох рівнів освітньої діяльності: а) рівень реакції (емоційного стану задоволеності від навчання та забезпечення освітньої мотивації) визначається засобами анонімного опитування по закінченню навчального курсу щодо задоволеності одержаними знаннями та процесом навчання. Цікавою вважаємо вихідну позицію оцінювання на рівні реакції щодо того, що позитивна реакція не завжди визначається засвоєнням знань, але негативна реакція зумовлена саме нестачею знань; б) рівень навченості (засвоєння знань і умінь) характеризується через виконання навчальних завдань; в) рівень збереження (підтвердження достовірності рівня навченості третіми особами – роботодавцями, колегами, членами сім'ї); 4) рівень результатів (непряме оцінювання без кількісного відображення в конкретних показниках). Така модель, на нашу думку, є більш доцільною для системи неформальної освіти, оскільки відображає не тільки наявну ситуацію, але й вектор розвитку суб'єктів освітнього простору.

Тобто, описаний досвід оцінювання результатів освіти спирається на використання декількох підходів; при роботі з дорослими людьми першочерговим виступає особистісно орієнтований підхід, який враховує навчальну мотивацію та рівень задоволеності одержаними освітніми послугами. Визначаючи освітні послуги як відносини між суб'єктами за їхньою згодою та на визначених договірних умовах, В. Т. Александров співвідносить моделі типових освітніх послуг з оцінкою їх якості на основі порівняння очікуваних й одержаних вигод (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Оцінка якості типових освітніх послуг (за В. Т. Александровим [9])

Модель освітньої послуги	Якість оцінки	Коментар	Приклади
Перший навчає, другий навчається, третій (незалежний) контролює	Відмінна	Якість оцінювання забезпечується наявністю контролю третьої сторони	1. Особа замовляє послугу в автошколі – навчитися керувати автомобілем, отримати посвідчення водія; якість контролюється МВС (ДАІ) 2. Спортивна команда замовляє послугу у тренера – підготувати до перемоги; якість контролюється суддями
Перший навчає, другий навчається і контролює	Добра Відмінна	Якість оцінюється замовником освітньої послуги, який, не будучи професіоналом, часто не може об'єктивно оцінити ситуацію та стан	1. Особа замовляє послугу у приватного вчителя – навчитися грати на музичному інструменті; якість контролюється рівнем задоволеності замовника
Перший навчає і контролює, другий навчається	Задовільна Незадовільна	Якість оцінюється зацікавленою особою і залежить від її кваліфікації, мотивації, цінностей, ставлення, тощо	1. Держава замовляє обов'язкову освітню послугу загальноосвітньому навчальному закладу; якість контролює вчитель і адміністрація закладу 2. Особа замовляє вищому навчальному закладу послугу – підготувати її як фахівця; якість залежить від студента, викладача, кафедри, ВНЗ

Таким чином, з огляду на представлені моделі типових освітніх послуг, ефективність неформальної освіти регулюється власне замовниками освітніх послуг. Але якість неформальної освіти можна підвищити за рахунок наявності незалежної третьої сторони, представленої, наприклад, державним механізмом визнання сертифікатів неформального навчання. В Україні також розпочато процес підтвердження результатів неформального навчання. Так, у публікаціях В. А. Савченко [5] і Н. Г. Василенко [4] описано процедуру визнання неформальної освіти за робітничими спеціальностями (кухара, зварника, охоронника) згідно Закону України "Про професійний розвиток працівників". Розроблені й апробовуються Методичні рекомендації щодо критеріїв оцінювання професійних знань, умінь та навичок, переліку засобів вимірювання професійних знань, умінь та навичок, та анкет самооцінювання за результатами неформального навчання [10]. В основу такого механізму покладено методики самооцінювання, експертизи, атестування шляхом проведення кваліфікаційних пробних робіт й іспитів (співбесіда, опитування, тестування). Цікавим, на нашу думку, фактом є те, що процедура визнання результатів неформального навчання в Україні здійснюється органами Міністерства соціальної політики, а не Міністерства освіти і науки, що визначає пріоритетність неформального навчання саме для подолання безробіття та підвищення мобільності населення у порівнянні з нарощуванням компетентностей та грамотностей.

Висновки. Наявність описаного механізму визнання результатів неформального навчання в Україні свідчить про позитивні зрушення у сторону державної підтримки неформальної освіти. Однак, це стосується лише робітничих спеціальностей; тому потребують уточнення механізми й інструменти

оцінювання ефективності участі молоді та дорослих у різних формах неформальної освіти відповідно до цілей провайдерів освітніх послуг.

Тому **перспективи подальших досліджень** убачаємо у розробці й апробації процедури оцінювання результатів неформальної освіти для майбутніх фахівців соціальної сфери, що поєднуватиме критерії, підходи, методологію та адекватні методики визначення ефективності неформальних освітніх форм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Валентина Дмитрівна Давидова. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. – 20 с.
2. Сандецька О. О. Проблеми оцінювання освітніх досягнень дорослих у Польщі / О. О. Сандецька // Педагогічний альманах. – 2011. – Випуск 12. – Частина 3. – С. 175–178.
3. Терьохіна Н. Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих / Терьохіна Наталя // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – № 6 (20). – С. 109–114.
4. Василенко Н. Г. Стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформального професійного навчання в Україні / Н. Г. Василенко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : [матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч.]. – Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 130–138.
5. Савченко В. А. Проблеми щодо підтвердження результатів неформального навчання / В. А. Савченко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : [матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч.] – Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 59–66.
6. Bentley T. Learning beyond the classroom : Education for a Changing World / T. Bentley. – London ; New York : Routledge, 1998. – 200 p.
7. Національний освітній глосарій : вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2011. – 100 с.
8. Архипова С. П. Основи андрагогіки : [навч. посіб.] / С. П. Архипова – Черкаси : Черкаський держ. ун-т ім. Б. Хмельницького, Ужгородський нац. ун-т, 2002. – 183 с.
9. Александров В. Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні : [монографія] / В. Т. Александров. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 366 с.
10. Методичні рекомендації щодо критеріїв оцінювання професійних знань, умінь та навичок, переліку засобів вимірювання професійних знань, умінь та навичок, та анкет самооцінювання за результатами неформального навчання. – К. : НДІ праці і зайнятості населення, 2014. – 96 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Davydova V. D. Neformal'na osvita doroslykh u navchalnykh hurtkakh Shvetsii [Informal Education in Sweden Educational Circles] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 "Zagal'na pedagogika ta istoriia pedagogiky" / Valentyna Dmytrivna Davydova. – K. : Kyivskiy natsional'nyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2008. – 20 s.
2. Sandetska O. O. Problemy otsiniuvannya osvitnikh dosiahnen' doroslykh u Polshchi [Valuation Problems of Adults' Learning Achievement in Poland] / O. O. Sandetska // Pedahohichniy almanakh [Pedagogic Almanac]. – 2011. – Vypusk 12. – Chastyna 3. – S. 175–178.
3. Teriokhina N. Neformal'na osvita yak vazhlyva skladova systemy osvity doroslykh [Informal Education as an Essential Component Adults' System of Education] / Teriokhina Natalia // Porivnial'no-pedahohichni studii [Comparative-Pedagogic Studios]. – 2014. – №6 (20). – S. 109–114.
4. Vasylenko N. H. Stan i problemy zaprovadzhennia systemy vyznannia rezultativ neformal'noho profesiinoho navchannia v Ukraini [System Implementation Condition and Problems of Informal Education in Ukraine] / N. H. Vasylenko // Aktual'ni problemy profesiinoy oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleння v umovakh sotsial'no-ekonomichnoi nestabilnosti [Vocational Education and Professional Skills Training Problems under Conditions of Socioeconomic Instability] : [materialy VII Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (28 zhovtnia 2014 r., m. Kyiv) : u 2 ch.] – Ch. 2 / uklad. : L. M. Kapchenko, S. O. Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. – K. : IPK DSZU, 2014. – S. 130–138.
5. Savchenko V. A. Problemy shchodo pidtverdzhennia rezul'tativ neformal'noho navchannia [Confirmation Issues Problems of the Informal Education] / V. A. Savchenko // Aktual'ni problemy profesiinoy oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleння v umovakh sotsial'no-ekonomichnoi nestabilnosti [Vocational Education and Professional Skills Training Problems under Conditions of Socioeconomic Instability] : [materialy VII Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (28 zhovtnia 2014 r., m. Kyiv) : u 2 ch.] – Ch. 2 / uklad. : L. M. Kapchenko, S. O. Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. – K. : IPK DSZU, 2014. – S. 59–66.
6. Bentley T. Learning beyond the classroom : Education for a Changing World / T. Bentley. – London ; New York : Routledge, 1998. – 200 p.
7. Natsional'nyi osvitnii hlosarii : vyshcha osvita [National Educative Glossary : Higher Education] / avt.-uklad. : I. I. Babyn, Ya. Ya. Boliubash, A. A. Harmash ta in. ; za red. D. V. Tabachnyka i V. H. Kremenia. – K. : TOV Vydavnychiy dim "Pleiady", 2011. – 100 s.

8. Arkhypova S. P. *Osnovy andrahohiky [Andragogy Fundamental Concepts] : [navch. posib.] / S. P. Arkhypova – Cherkasy : Cherkaskyi derzh. un-t im. B. Khmelnytskoho, Uzhhorodskiy nats. un-t, 2002. – 183 s.*
9. Aleksandrov V. T. *Derzhavni mekhanizmy upravlinnia yakistiu neperervnoi osvity v Ukraini [Quality Control State Mechanisms of Informal Education in Ukraine] : [monohrafiia] / V. T. Aleksandrov. – Sumy : Sums'kyi derzhavnyi universytet, 2012. – 366 s.*
10. *Metodychni rekomendatsii shchodo kryteriiv otsiniuvannia profesiinykh znan', umin' ta navychok, pereliku zasobiv vymiriuvannia profesiinykh znan', umin ta navychok, ta anket samootsiniuvannia za rezul'tatamy neformal'noho navchannia [Marking Criteria Methodological Recommendations for Professional Knowledge, Skills and Self Assessment Questionnaires Based on the Informal Education]. – K. : NDI pratsi i zainiatosti naseleння, 2014. – 96 s.*

Павлик Н. П. Оценивание результативности неформального образования.

В статье представлены результаты анализа научной литературы касательно опыта оценивания результатов неформального образования в Украине и за границей. Описана сущность сертификации, валидации, оценивания и оценки качества образовательных услуг; представлено содержание методик оценивания образовательных услуг; описаны основные подходы к проблеме обеспечения качества образовательных услуг. Установлено, что наличие механизмов признания результатов неформального обучения в Украине свидетельствует о позитивных трансформациях в сторону государственной поддержки неформального образования.

Ключевые слова: *неформальное образование, результаты неформального образования, валидация, сертификация.*

Pavlyk N. P. Effectiveness Evaluation of Informal Education.

The article is devoted to the results of scientific literature analysis concerning the experience of issues evaluation of informal education in Ukraine and abroad. As the title implies the article describes the informal education and its evaluation and priority ranking. The author reveals an actual problem of the evaluation of informal education and basic approaches to evaluation models. Based on the findings the essence of certification, validation, evaluation and educational services quality rating are characterized in the article. Much attention is given to the content of learning service evaluation techniques. The purpose of the article is to give the reader some information on the effectiveness evaluation of informal education. Moreover the main principles of the quality problem of learning service are considered. The author comes to the conclusion that the recognition mechanism of informal education results existence in Ukraine testify to positive transformations concerning State support of informal education. Further study is required to developing the system of evaluation of informal education for the professionals of the social sphere.

Key words: *informal education, informal education results, validation, certification.*